

Andriy Stetsyuk
«Slavonic Issue» in 1866-1868
in the Russian Periodicals: Political Aspects

The article discusses the complex research of political aspects of national and liberation movement of Slavonic people during the aggravation of international relations in the Balkans. The author investigates the reasons, scales, aftermath and importance of Russian periodical press during 1866-1868 on Slavonic problem. The article reveals quintessence and nature of «Slavonic» publications in the Rus-

УДК: 329 (438)

sian press concerning the crucial moments in the history of the national and liberation movement in the Balkans: rebellion on the Island Crete, insurgents-chetniks raids and the Balkan Union establishing. Specific vision, political assessments and liberation movement perspectives of the Slavonic nations, highlighted on the then periodicals of different political orientation, are studied.

Key words: «Slavonic Issue», Russian press, national and liberation struggle, the Balkan Union, Eastern problem, Slavophil, pan-Slavism.

© Владислав Струтинський
(м. Чернівці)

ОСОБЛИВОСТІ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ ПОЛЬСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ 1980-1981 рр.

У статті розглядаються характерні особливості суспільно-політичних конфліктів, які мали місце у Польській Народній Республіці у 1956, 1968, 1970, 1976 роках, та їх вплив на формування нової тактики боротьби опозиційних сил проти політики правлячої Польської Об'єднаної Робітничої Партії. Автор аналізує внутрішню динаміку робітничих страйків та студентських протестів, специфіку висунутих до влади вимог і передумови формування рушійних сил суспільно-політичного конфлікту 1980-1981 рр. у Польщі, який спричинив створення незалежної від ПОРП самоврядної профспілки «Солідарність».

Ключові слова: незалежна самоврядна профспілка «Солідарність», суспільно-політичний конфлікт, опозиційний рух, Польська Об'єднана Робітничая Партія, суспільний устрій радянського типу, громадянське суспільство.

Центрально-Східна Європа по Другій світовій війні за наслідками домовленостей, які були досягнуті під час міжнародних конференцій у 1943 році у Тегерані та у 1945 році в Ялті і Потсдамі, між лідерами Великої Трійки – Сталінін (СРСР), Черчиллем (Великобританія) і Рузвельтом (США), опинилася у сфері впливу Радянського Союзу. Вже на кінець 40-х – початок 50-х років світова спільнота зрозуміла, що в країнах цього регіону Європи до влади прийшла саме та частина комуністів, яка була прибічником будівництва соціалістичного устрою за радянським взірцем.

Подальша 45-річна історія розвитку країн соціалістичної співдружності Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) була ознаменована досить гострими і трагічними за своїм перебігом суспільно-політичними конфліктами. Це, зокрема, робітничі демонстрації і страйки у червні 1953 р. у Німецькій Демократичній Республіці, народне повстання в Угорщині 1956 р., робітничі протести проти підвищення цін 1962 р. в СРСР, зокрема у Новочеркаську. Для їх ліквідації були застосовані не тільки поліцейські формування, але й військові підрозділи. Проти масових суспільно-політичних протестів 1968 року у Чехословаччині вже були задіяні війська країн-членів Організації Варшавського Договору, а далі проголошена так звана «доктрина Брежнєва».

Польське суспільство цього періоду за динамікою розвитку, різноманіттям політичних процесів, що відбувалися в ньому, посідало своє, досить специфічне місце. На шляху до загальнопольського суспільно-політичного конфлікту 1980-1981 рр. поляки, можливо не усвідомлюючи цього, здавали екзамен на громадянську зрілість, формуючи власну відповідальність за долю своєї родини, міста, країни. Вони мали свій 1956 р., коли ніби народна влада віддала наказ війську стріляти в учасників робітничих демонстрацій у Познані, а вже у 1968 р. відбулися масові студентські протести у Варшаві, Кракові та інших містах Народної Польщі. Через два роки, у 1970 р. застрайкували робітники міст Балтійського Узбережжя. І знову влада віддає наказ застосувати зброю проти робітників. Робітничі протести 1976 р. у Радомі, Плоцьку, Урсусі були також придушені силою, хоча вже без застосування зброї. І, нарешті, доленосні для країни події 1980-1981 років, коли ще у соціалістичній Польщі правляча монополю Польська Об'єднана Робітничая Партія (ПОРП) змушена була погодитися на створення і офіційну реєстрацію самоврядної незалежної профспілки «Солідарність».

Складність суспільно-політичних процесів, які відбувалися у Польщі досліджуваного періоду, їх неоднозначна оцінка з боку науковців, громадських діячів обумовлюють актуальність даної проблеми. Для істориків, політологів, юристів події тих вже далеких 80-х років набувають особливої актуальності і потребують подальшого дослідження у зв'язку із сучасними, в ряді випадків суперечливими внутрішніми процесами трансформаційного характеру, зокрема у країнах на пострадянському просторі.

Потрібно наголосити, що науковці досить активно вивчають питання, пов'язані із проблемами повоєнного розвитку польської країни в умовах становлення соціалістичного суспільства радянського типу [Див.: 4, 5, 22], аналізують ідеолого-політичні переміни в його середовищі, які набували системного характеру під впливом суспільно-політичних конфліктів 1956, 1968, 1970, 1976 років [Див.: 7, 16, 20].

Безумовно, особливу увагу дослідники приділяють комплексу проблем, перед якими опинилася Польська

Народна Республіка (ПНР) на початку 80-х років, і, які мали вирішальний вплив на процес формування незалежної від ПОРП самоврядної профспілки «Солідарність» та її інституціалізацію в політичну систему ще народної Польщі. Про це свідчить досить вагомий доробок у першу чергу польських, а також західноєвропейських, російських, і в значно меншій мірі, українських дослідників [Див.: 1, 8, 12, 28, 31].

Враховуючи актуальність обраної теми наукової розвідки та рівень її розробки ми поставили собі за мету проаналізувати історичні передумови та специфіку формування рушійних сил суспільно-політичного конфлікту 1980-1981 рр. у Польщі, який спричинив створення незалежної від Польської Об'єднаної Робітничої Партії самоврядної профспілки «Солідарність», а далі вплинув на процеси становлення реальної багатопартійної системи і мирної трансформації політичного устрою в країні. Для реалізації поставленої мети вважаємо за доцільне вирішити наступні завдання:

- розглянути характерні особливості суспільно-політичних конфліктів 1956, 1968, 1970, 1976 років у ПНР і їх вплив на динаміку розвитку польського суспільства та свідомість пересічного поляка;

- прослідкувати внутрішню динаміку робітничих страйків та студентських протестів, специфіку змін змісту вимог страйкарів та тактики опозиційних організацій;

- проаналізувати причини, які нівелювали намагання певних угруповань у правлячій ПОРП реалізувати обіцянки реформаторського спрямування, що їх оновлене партійно-державне керівництво проголошувало після кожного суспільно-політичного конфлікту.

I. Наявна джерельна база дає підстави констатувати, що польську політичну сцену на осінь 1945 р. репрезентували три впливові сили: Польська робітничая партія («Польська партія робітничая» – ППР) і партії, що були пов'язані з нею; легальні опозиційні партії, серед яких беззаперечним лідером ставала відроджена Польська селянська партія («Польське Стронніцтво Людове» - ПСЛ); антикомуністичне збройне підпілля.

На середину 1945 р. ППР нараховувала вже 230 тис. осіб., а її союзник – Польська соціалістична партія (ПСП) – 200 тис. Серйозним політичним опонентом для лівих партій, особливо ППР, ставала Польська селянська партія, яку очолив колишній прем'єр-міністр еміграційного уряду Станіслав Миколайчик. Восени вона вже нараховувала понад 500 тис. членів. Саме ПСЛ на той час виявилася найбільш небезпечною легальною опозиційною силою для польських комуністів.

У другій половині 40-х років у Польщі також активно діяло антикомуністичне збройне підпілля. У 1944-1948 роках (особливо у 1946 р.) ним було здійснено близько 56 тис. терористичних та диверсійних актів, у тому числі проти виборчих дільниць, які функціонували під час референдуму 1946 р., та виборів до парламенту у 1947 р. 10 тис. учасників антикомуністичного підпілля було вбито і 80 тис. заарештовано. Майже 30 тис. осіб

було вивезено до Радянського Союзу. Втрати з боку ППР і її союзників на цей час досягли 20 тис. осіб [26, с. 119-137].

Така політична структуризація польського суспільства суттєво впливала на внутрішню боротьбу за владу, а відповідно й за політичний устрій, який повинен був запанувати на теренах повоєнної Речі Посполитої. Сукупність проблем, що повставали перед новою владою, та методи, якими вона намагалась їх вирішувати, безумовно, не сприяли формуванню у пересічного поляка позитивного образу комуністів та їх союзників.

Узагальнюючи розвиток ПНР у 1944 – 1952 рр. у контексті досліджуваної проблеми ми повинні констатувати наступне:

- по-перше, саме в цей період розпочиналося формування тих протиріч, які з часом вирішальним чином впливатимуть на становлення повоєнного польського суспільства, і зрештою підведуть його до небувалого суспільно-політичного конфлікту 1980-1981 років;

- по-друге, сили, які програли у другій половині 40-х років змагання за владу, не зникли, а продовжували існувати, удосконалюючи свою діяльність в умовах соціалістичного устрою. Про це свідчатимуть конфлікти 1956, 1968, 1970, 1976 років. Їх динаміка, склад учасників, який видозмінювався в напрямку консолідації, є практичним підтвердженням правомірності визначення змісту суспільно-політичного конфлікту та його можливих наслідків, які подають у своїх дослідженнях соціологи, юристи, політологи [Див.: 2, 3].

II. Суспільно-політичний конфлікт 1956 року започаткували страйки і демонстрації робітників Познані. 28 червня о 6-30 сирена фабрики «Zisro» сповістила про початок страйку. Цікаво, що її включив член ПОРП, профспілковий активіст, активний дописувач до фабричної газети “На Сталінській вахті” Богдан Мар’яновський [13, с.37-38].

Потрібно зауважити, і про це свідчать матеріали чисельних досліджень, що на площу ім. Сталіна прийшли демонстранти, які ще хотіли вести переговори з представниками влади. В їх середовищі переважали гасла економічного характеру. За деякими даними на мітинг прийшло близько 100 тис. осіб. Проте діалогу з владою на жаль не відбулося. Як наслідок, у певні моменти почали звучати з наростаючою силою політичні та релігійні гасла типу: «Не хочемо такої партії!», «Ми хочемо свободи!», «Вимагаємо вільних виборів під контролем ООН!», «Вимагаємо релігії в школі» тощо. Аналіз розвитку подій свідчить, що об'єднуючими для протестуючих мас стали національна символіка, релігійні та національні гасла.

Бажаючи, напевне, провчити бунтівників, а на майбутнє подати урок усьому польському суспільству, керівництво держави залучило для наведення «порядку» в повсталому місті, окрім сил правопорядку, ще й підрозділи Війська Польського. До Познані було введено 359 танків, 30 БТРів, 880 автомобілів. Загальна

кількість особового складу ВП налічувала 9988 осіб [15, с. 271]. Місто боронилося три дні. Ще ранком 30 червня чулися окремі постріли. Підсумком “перемоги” влади було понад 70 вбитих та померлих від ран. З них 9 солдат і функціонерів служби безпеки. Кількість поранених, за різними джерелами, коливалася від 300 до 900 осіб [25, с. 55-56; с. 78-79].

Підсумовуючи познанські події, можемо констатувати, що провідною протестною силою виступили саме робітники. За даними Служби Безпеки, наприклад, серед 239 поранених – 149 виявилися робітниками, решта інтелігенція, студенти, учні. Значна частина робітників, які брали участь у демонстрації, були членами ПОРП [23, с. 102].

Події у Познані ще раз підтвердили той факт, що відсутність у суспільстві легальних, чітко відпрацьованих методів вирішення конфліктних ситуацій, які можуть виникати внаслідок зростання незадоволення населення політикою правлячої еліти, невміння (а можливо, й небажання) вести переговори та досягати компромісів, призводять до некерованого соціального вибуху з трагічними наслідками. Напевно, правомірно буде говорити про блискавичний перехід руху реформаторського, який мав можливість розвиватися в умовах існуючої системи шляхом певного тиску на окремі владні структури, у рух революційний – проти влади і системи.

Робітничий опір, спрямований проти «робітничої держави», фактично вперше від часу встановлення в Польщі нової влади ставив під сумнів легітимність існуючої системи. Національно-релігійна мова бунту була спрямована як проти її ідеологічної бази – марксизму-ленінізму, атеїзму, так і проти тогочасної моделі польської державності. З цієї точки зору познанський конфлікт не став явищем локального характеру, а навпаки, стимулював зростання суспільної активності на загальнопольському рівні. Якщо на початку його розвитку домінуючою була соціально-економічна лінія, то вже в середній фазі (демонстрація, мітинг на площі Сталіна) і, особливо, у фазі вуличних сутичок з військовими підрозділами та міліцією почала переважати політична, національна і релігійна. Власне, Познанський червень став першим кроком на довготривалому шляху до історичних подій 1980-1981 рр., «Круглого столу» 1989 р., а далі й втрати ПОРП влади в країні.

III. Об’єктивно оцінюючи розвиток ПНР після подій 1956 р., потрібно зауважити, що населення країни здебільшого підтримало програму дій, запропоновану новим керівником ПОРП Владиславом Гомулкою. Як свідчать численні факти, з найбільшим ентузіазмом воно сприйняло його намагання досягти певної незалежності від Москви. Напевне, можна погодитися з оцінкою тогочасної ситуації в Польщі деяких польських істориків, політологів, яку поділяла більшість поляків: «Ми вільні. Хоча в певних межах, але вільні [21, с. 62]».

У контексті досліджуваної нами проблеми

важливими були соціальні процеси кінця 50 – 60-х років, які засвідчували суттєві зміни у структурі та свідомості польського суспільства. Воно значно помолодшало. У 1966 р. міське населення кількісно зрівнялося із сільським. [15, с. 148]. Характерною особливістю цього періоду було також й те, що свідомість більшої частини громадян формувалася вже під впливом комуністичної ідеології. Тому не випадково напередодні та після жовтневого 1956 р. VIII пленуму ЦК ПОРП й повернення до керівництва партією і країною Владислава Гомулки саме молодь не тільки захищала ініціативи, з якими він виступив, але й намагалася донести їх зміст до робітничого та селянського середовища. Молодіжний рух, окрім вже існуючих, формує нові громадсько-політичні організації.

Але подальший розвиток подій у країні свідчив, що саме у молоді, як частини суспільства, несхильної до фальші, розбіжність між теорією й практикою викликала протести. Зорієнтована на реалізацію високих морально-етичних ідеалів, задекларованих партією і зафіксованих у її Статуті, вона не могла зрозуміти, чому керівництво ПОРП почало швидко відходити від лінії, яка була проголошена в 1956 р. на VIII пленумі ЦК ПОРП на той час їх кумиром Владиславом Гомулкою. Маємо підстави констатувати, що на тому етапі суспільно-політичних конфліктів, які перманентно вибухали в польському суспільстві, ще діяла опозиція тодішній владі, але не устрою. Її активістами були переважно ті ж члени ПОРП або молодіжної соціалістичної організації, які намагалися удосконалити соціалізм.

Потрібно також зауважити, що суспільні рухи реформаторського характеру суттєво впливали й на позицію правлячої політичної еліти. Відбувалася її внутрішня структуризація з наступним утворенням угруповань, які намагалися використати ситуацію для захоплення керівних посад у країні, не зупиняючись навіть перед можливим усуненням від влади Владислава Гомулки. Подальші їх дії засвідчили, що для досягнення своєї мети вони почали використовувати політичні технології з різноманітним забарвленням антисемітського, антирелігійного характеру.

Суспільно-політичну ситуацію в країні значно ускладнювали й економічні проблеми, зокрема рішення про підвищення на 16,7 % цін на м’ясо та вироби з нього, які були прийняті X пленумом ЦК ПОРП ще 24 листопада 1967 р. [18, с. 139].

Останньою краплею, що перепополнила чашу терпіння і започаткувала організовані протести творчої інтелігенції, а далі й масові березневі студентські виступи стала заборона у варшавському Національному театрі вистави за твором Адама Міцкевича «Дзяди», яка була підготовлена режисером Казімежом Деймкем до 50-ї річниці Жовтневої революції в Росії.

Аналіз змісту низки досліджень дозволяє констатувати, що в перші десять днів «березневих подій» 1968 року сутички між молоддю та силами

правопорядку відбулися в академічних центрах таких міст, як Варшава, Краків, Лодзь, Гданськ, Познань, Вроцлав, Люблін, Щецин, Катовіце. У вищих навчальних закладах Білостоку, Бидгощі, Глівіц, Ольштина, Ополя, Торуня відбулися віча, але справа до демонстрацій не дійшла. Можемо говорити, що в більшості польських міст у березні 1968 р. студентство заявило про себе досить активно і зріло. На це звертає увагу у своєму дослідженні відомий польський історик Анджей Фрішке. Він, зокрема, пише, що у весняному Бюлетені МВС вказувалося на 140 міст, у яких були зафіксовані випадки розповсюдження листівок та поява на стінах написів антикомуністичного або антиурядового змісту [19, с. 92].

Оцінюючи наслідки суспільно-політичного конфлікту 1968 р. ми маємо підстави констатувати, що, по-перше, березневі події суттєво вплинули на світогляд молоді, її віру в соціалістичні ідеали, які вона так активно захищала по Познанській трагедії 1956 р.; по-друге, події березня 1968 р. також дають можливість зрозуміти, в який спосіб влада, а достеменно певні угруповання у владних структурах, можуть розробляти відповідні політтехнології з використання протестної енергії окремих груп суспільства, в нашому випадку молоді, для реалізації своїх стратегічних задумів. Методи могли бути різними. Від протиставлення робітників студентству та інтелігенції, а в деяких випадках використання «робітничого активу» для розгону демонстрацій, мітингів до розпалювання антисемітських настроїв з подальшим усуненням небажаних осіб з керівних посад усіх рівнів, особливо якщо вони були за походженням євреї; по-третє, студентські березневі протести засвідчили, що суспільно-політичний конфлікт стимулює процес вдосконалення методів, форм боротьби проти наявного режиму. Розпочавши з віча та мітингів, студенти перейшли до страйків і окупаційних страйків. А згодом виникла необхідність створення певних організаційних структур, які б координували дії молоді.

Березневі виступи польського студентства по всій країні свідчили, що в суспільстві поступово почало формуватися розуміння необхідності солідарних дій усіх верств населення, які б передбачали підтримку одне одного на міжрегіональному рівні, поміж підприємствами, навчальними закладами тощо.

IV. Після трагічних подій 1956 р. у Познані та студентських виступів 1968 року здавалося, що в 70-х роках діяльність керівництва ПОРП буде спрямована на усунення допущених помилок. Цьому повинно було б сприяти й те, що в цей час країни-члени РЕВ розпочали реалізацію вкрай необхідних планів економічної інтеграції і впровадження в життя досягнень науково-технічного прогресу. Одним з активних ініціаторів прискорення та інтенсифікації інтеграційних процесів виступила власне Польща. І на це були підстави. У 60-і роки національний дохід Польщі зріс на 80% і був одним з найбільш високих у світі [6, с. 6-7]. ПОРП, займаючи «de jure» домінуюче

становище в суспільстві, мала, здається, всі підстави отримати високі політичні дивіденди при реалізації досить амбіційних програм соціально-економічного розвитку країни. Їх впровадження в життя могло б дійсно сприяти реформуванню польського суспільства.

Проте вже вкотре ми спостерігаємо невідповідність між темпами економічного розвитку країни та зростанням матеріального добробуту пересічної польської родини. Керівництво держави вимагало від виробників зростання кількісних показників. А це могло відбуватися за рахунок зниження вимог до якості продукції, її конкурентоспроможності на світовому ринку. Партийна верхівка, і це підтверджують матеріали з'їздів ПОРП, пленумів її ЦК, досить суб'єктивно оцінювала мотиви суспільно-політичних криз 1948, 1956, 1968 рр. Традиційно у прорахунках, невдачах звинувачувалися попереднє керівництво, ворожі соціалізму зовнішні сили і ніби наявне реакційне підпілля. Але подальший перебіг подій засвідчив, що метод оновлення партійно-державного керівництва сам по собі не в змозі був ліквідувати економічні, політичні, суспільні, морально-етичні протиріччя, які по суті продукувалися існуючою системою, не тільки консервативною, але й агресивною стосовно будь-яких намагань реформаторського характеру. Ситуація також ускладнювалася зростаючою фракційною боротьбою в самому керівництві ПОРП. Шістдесятип'ятирічний В.Гомулка швидко втрачав популярність. На політичну арену виходила нова генерація партійно-державних діячів. Вона почала звертати особливу увагу на створення відповідної політико-правової бази, яка б забезпечувала покращення матеріального становища партійної бюрократії у напрямі наближення його до західних стандартів.

Негативні наслідки такої політики не забарилися. 30.10.1970 р. побачила світ постанова Політбюро ЦК ПОРП про чергове підвищення цін на більшість продовольчих товарів. Казімеж Барціковський, на той час I секретар воєводського комітету ПОРП в Познані, писав у свої спогадах: «... брав участь у зборах залізничників. Після оголошення змісту листа в залі запанувала мертва тиша. Пригнічений стан членів партії було видно неозброєним оком. (...)» [11, с. 295].

Ставало очевидним, що країна наближалася до нових серйозних суспільно-політичних потрясінь. Незадоволення населення діями влади охопило практично всю Польщу. В ніч з 12 на 13 грудня з'явилися перші листівки, в яких звучали заклики до протестів: «Страйк! Зміна цін то черговий злочин» тощо. Зміст певної частини листівок вже мав антикомуністичний і/або антирадянський характер: «Геть комунізм, Гомулку до Москви!», «ПОРП це зрадник робітничого класу!» та інші [10, с. 147]. Найбільш активно протестували проти підвищення цін трудові колективи міст Балтійського Узбережжя. Вже вранці 14 грудня робітники гданських підприємств вийшли на вулицю, але з ними ніхто з партійного керівництва не побажав розмовляти. Розпочалися сутички між демонстрантами та силами

правопорядку, які продовжувалися до пізнього вечора. Протести поширилися на інші міста. Для виконання постанови № 008 від 21.12.1970 р., Генеральним штабом ВП безпосередньо до дій щодо „наведенню порядку” було залучено 32 780 солдат, 1120 танків, 1357 бронетранспортерів, 4591 автомобіль. [30, с. 245-246]. У матеріалах, підготовлених для VIII пленуму ЦК ПОРП (6-7.02.1971 р.), було зафіксовано загалом загиблих 45 осіб, з них 42 – це цивільні особи. Загальна кількість поранених налічувала 1165 осіб, з них 149 цивільних осіб і 5 мільйонерів мали вогнепальні рани. В період з 14 по 20 грудня було заарештовано 2989 осіб (проф. Анджей Пачковський називає цифру 3,2 тис.), з них, 65% складали робітники, 13% - учні, 12% - безробітні і 10% - решта [Див.: 27, с. 1-2].

На терміново зібраному 20 грудня VII-й пленумі ЦК ПОРП після досить тривалих дискусій і закулісної боротьби на посаду I-го секретаря ЦК ПОРП було обрано лідера «католицької групи» Едварда Герека [29, с. 120]. Під час його 10-літнього правління відбулися певні позитивні зміни економічного характеру. Польща стала більш відкритою на зовні, в тому числі й для західних інвестицій. Але нова політика побудови в Польщі «консументарного соціалізму» та гасло «збагачайтесь» значною частиною партійно-державного апарату було сприйнято з додатком: «за рахунок держави і за будь-яку ціну». Якщо врахувати те, що в 1975 р. відбувся новий адміністративний поділ ПНР і замість 17 з'явилося 49 воєводств, стає зрозуміло, в якому напрямку почали розподілятися фінансові потоки з державного бюджету. Праця в державних і партійних структурах ставала прибутковим місцем. А в цей час ситуація в суспільстві різко ускладнювалася. Накопичення економічних труднощів, зумовлене політикою «великого стрибка», знайшло своє відображення у зростанні ринкової напруги. Намагаючись врятувати ситуацію, 24 червня 1976 р. уряд знову використовує вибухонебезпечний метод та оголошує підвищення цін на товари першої потреби. І вже 25 червня в багатьох регіонах Польщі розпочалися масові протести проти непопулярних рішень уряду. Найбільш радикальними стали виступи робітничих колективів у Радомі, Плоцьку, Урсусі. Зокрема, у Радомі застрайкували робітники більшості великих підприємств. Близько 12-00 робітники обурені небажанням партійного керівництва вести зі страйкуючими переговори, захопили будинок комітету партії. А вже о 14-30 він запалав. Тільки по 23-00 силами правопорядку вдалося взяти ситуацію під свій контроль. У цілому по країні було заарештовано декілька тисяч демонстрантів, хоча генеральний прокурор Луціан Чубінський подавав інформацію, що в Радомі було затримано тільки 634 особи, в Урсусі – 172, а в Плоцьку – 55. Затриманих у відділеннях міліції нещадно били, пропускаючи через так звані «стежки здоров'я». Декілька сот справ було спрямовано до судів. Вироки виносили надзвичайно жорстокі, до 10 років ув'язнення у Радомі і до 5 – в Урсусі [9, с. 702].

Аналізуючи передумови та перебіг конфлікту

у 1976 р., ми повинні виділити кілька позицій, які свідчили про певні якісні зміни, що почали спостерігатися у польському суспільстві: по-перше, незважаючи на відносну популярність команди Герека, поляки сприйняли підвищення цін як намагання зазіхнути на реальні досягнення в економічній сфері після 1970 р.; по-друге, у червні 1976 р. влада вже не наважилася вжити зброю проти демонстрантів, а вдалася до залякування, чисельних арештів та звільнення робітників з роботи, масового виключення студентів з навчальних закладів; по-третє, партійна еліта намагалася сформувати в суспільстві атмосферу осуду робітничим виступам, організувавши низку контрзаходів політичного характеру.

Черговий робітничий протест фактично поділив 70-і роки на дві частини. Можемо говорити про те, що до червня 1976 р. владі ще вдавалося мобілізувати людей до участі в модернізації країни, зростання продуктивності праці завдяки підвищенню заробітної плати, розвитку патерналістських функцій держави, культивуванню споживацьких устремлень. Після червневих подій надії на швидке покращення життя, а з ними і суспільний ентузіазм стрімко зникали. Подальший розвиток польського суспільства засвідчує наростання кризи довіри з боку населення до ПОРП як ядра політичної системи країни.

V. Морально-політичні, організаційні засади, на яких формувалося в 1980-1981 рр. непритаманне для соціалістичної політичної системи радянського типу громадське об'єднання – незалежна самоврядна профспілка «Солідарність», не могли б остаточно викристалізуватися, спираючись лишень на трагічний досвід 1956 р. та ідеалізм студентського середовища 1968 р. Тільки по робітничих виступах 1970, 1976 рр. прийшло усвідомлення необхідності об'єднання зусиль всіх верств польського суспільства у боротьбі за його демократизацію, можливість створення умов, в яких би шанувалась особистість, панували реальні висока мораль та взаємоповага. Власне, таке розуміння допривело до остаточного об'єднання опозиції із середовища інтелігенції, студентства з робітничим рухом. Підтвердженням цієї тези стало постановня 23 вересня 1976 р. однієї з перших легальних, постійно діючих опозиційних організацій – Комітету Захисту Робітників. Характерною особливістю його заснування було те, що Комітет публічно оголосив про початок своєї діяльності, звернувшись із відповідним закликком до населення й офіційним листом до влад ПНР. Члени КОРУ поводити себе так, ніби проживали в демократичній («нормальній») країні, намагалися діяти легально, в межах Конституції ПНР, без порушень чинного законодавства, з урахуванням міжнародних угод, підписаних урядом Польщі і ратифікованих Сеймом. Зміст такої тактики можна схарактеризувати символічною реплікою одного з активних діячів КОРУ, вже легендарного Яцека Куреня, який у 2004 році відійшов у вічність: «Не паліть комітетів. Створіть свої».

Важливим складником консолідації польського

суспільства в його русі до доленосних 1980-1981 років, безумовно, стали також намагання до самоорганізації незалежного робітничого руху. Це проявилось у спробі створення вільних профспілок. Перший комітет вільних профспілок (КВП) постав 23 лютого 1978 р. в Катовіцах з ініціативи Казімежа Світоня, Романа Ксьцюшки та інших осіб. 26 квітня вони звернулися з відповідною «Відозвою до всіх людей праці у Польщі та профспілок всього світу». 29 квітня було створено Комітет вільних профспілок на Балтійському Узбережжі Польщі у Гданську. Лідерами гданського КВП, між іншим, були Богдан Бурсевич (на сьогодні Маршалек Сенату РП – В.С.), Анна Валентинович, Йоанна і Анджей Гвядзи. Заявив про себе й 35-літній електрик Лех Валенса.

Проте варто зауважити, що на кінець 70-х років діяльність вищеназаних вільних профспілок мала ще досить обмежений, локальний характер. Саме в цей час на процес консолідації польського суспільства почала суттєво впливати опозиційна видавнича діяльність. Це й літературне видання «Zapis» (від січня 1977 р.), що редагувалося переважно діячами КОС «КОР». З 1 жовтня 1977 р. почали виходити газети Руху молодії Польщі «Bratniak», під егідою Руху захисту прав людини і громадянина – «Opinia» і «Droga» та інші. Варто також виділити такі видання, як суспільно-політичне «Głos» та політичне «Krytyka». Вони редагувалися різними за орієнтацією угрупованнями, що походили з КОРівського середовища.

Таким чином, трагічний грудень 1970 р., робітничі протести 1976 р., збагачені досвідом Познанського червня 1956 р. та студентськими виступами 1968 р. радикально вплинули на зміну свідомості польського робітника і суспільства в цілому. Вони сприяли формуванню фундаменту, на якому вже через 10 років на хвилі серпнево-вересневих 1980 р. страйків повстане ще в ПНР легальна загальнопольська незалежна профорганізація «Солідарність» навколо якої гуртуватиметься й політична опозиція. Саме цей союз дозволить вистояти в умовах введення в країні 13 грудня 1981 р. воєнного стану. Накопичений досвід забезпечить успіх у проведенні у 1989 р. «Круглого столу», який започаткує мирний перехід до багатопартійної системи в країні, а надалі й втрату комуністами влади.

Джерела та література:

1. Антонюк С.М. Общественно-политический кризис в Польше и католическая церковь (1980-1981 гг.) / С.М.Антонюк, О.О.Чистяков // Вопросы новой и новейшей истории. Респ. межвед. науч. сб. – К., 1989. – Вип.35. – С.40–47; 2. Див.: Глухова А. В. Политические конфликты: основания, типология, динамика (теоретико-методологический анализ). / А.В.Глухова. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 280 с.; 3. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта / Р.Дарендорф // Социологические исследования. – 1994. – №5. – С.142–147; 4. Зашкільняк Л.О. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів / Л.О.Зашкільняк,

М.Г.Крикун. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.; 5. История антикоммунистических революций конца XX века: Центральная и Юго-Восточная Европа. – М.: Наука, 2007. – 397 с.; 6. Польша. Вопросы и ответы. Справочник. – М.: Изд-во политической литературы, 1991 – 192 с; 7. Страшнюк С.Ю. Політичні кризи та антитоталітарні рухи в країнах Східної Європи (50-80-ті роки XX ст.) / С.Ю.Страшнюк, Є.П.Пугач. – Харків: Бізнес інф-орм, 1998. – 280 с.; 8. Струтинський В.С. Польська об'єднана робітничка партія та незалежна профспілка «Солідарність»: особливості політичного протистояння / Владислав Євгенович Струтинський // Історико-політичні проблеми сучасного світу : Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2007. – Т. 15–16. – С.118–125.; 9. Albert A. Najnowsza Historia Polski (1943 – 1993) / A.Albert – Londyn: Puls, 1994. – Т.2. – 1047 s.; 10. Цит. за: Balbus T., Kamiński Ł. Wydarzenia grudniowe 1970 roku poza Wybrzeżem / T.Balbus, Ł.Kamiński // Pamięć i sprawiedliwość. – 2002. – Nr. 1 – S.143–159; 11. Barcikowski K. Z mazowieckiej wsi na szczyty władzy / K.Barcikowski. – Warszawa: Wydawnictwo Projekt, 1998. – 525 s.; 12. Cizewska E. Filozofia publiczna Solidarności. / Cizewska Elzbieta. – Warszawa: Narodowy Centrum Kultury, 2010. – 380 s.; 13. Choniawko A. Przebieg wydarzeń czerwcowych w Poznaniu // Wydarzenia czerwcowe w Poznaniu 1956. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dn. 4. V. 1981 r. Pod red. Makowskiego Edmunda. – Poznań: Un-t im. A. Mickiewicza w Poznaniu, 1981. – 157 s.; 14. Czerwiec 1976 w materiałach archiwalnych. – Warszawa: VOLUMEN, 2001. – 279 s.; 15. Dokumenty. Przyczyny, przebieg i skutki kryzysów społecznych w dziejach PRL (Projekt opracowania Komisji KC dla wyjaśnienia przyczyn konfliktów społecznych w dziwach PRL) // Zeszyty Historyczne (Paryż). – 1983. – nr.65 – S.137-177; 16. Droga do Solidarności. 1975-1980. – Warszawa: Karta, 2010. – 212 s.; 17. Dudek A. Czerwiec wolności / A. Dudek // Wprost. – 2006. – Nr. 25 (25 czerwca). – S. 78–79; 18. Ejsler J. Marzec 1968. Geneza. Przebieg. Konsekwencje / J.Ejsler. – Warszawa: PWN, 1991 – 479 s; 19. Friszke A. Ruch protestu w marcu 1968 w świetle raportów MSW dla kierownictwa partyjnego / A.Friszke. // Więż. – 1994. – Nr.3 – S.78–92; 20. Głowacki A. Kryzys polityczny 1970 roku / A. Głowacki. – Warszawa: PWN, 1990. – 188 s.; 21. Jastruń M. Dziennik. Wybór z lat 1955-1960 / M. Jastruń. – Londyn: PULS, 1990. – 192 s.; 22. Kuroń Jacek. Polityka i odpowiedzialność / Kuroń J. – Londyn: ANEKS, 1984. – 221 s.; 23. Machciewicz P. Polski rok 1956 / P. Machciewicz. – Warszawa: Oficyna Wydawnicza «Mówią wieki», 1993. – 259 s.; 24. Nalepa E. J. Udział Wojska Polskiego w wydarzeniach Poznańskich 1956 r. / E. J. Nalepa. // Wojskowy Przegląd Historyczny. – Warszawa. - 1991. – nr. 3-4. – S. 255–274; 25. Nalepa E. J. Pacyfikacja zbuntowanego miasta. Wojsko Polskie w Czerwcu 1956 r. w Poznaniu w świetle dokumentów wojskowych / E. J. Nalepa. – Warszawa: Wyd-wo Bellona, 1992 – 192 s.; 26. Див.: NKWD o Polsce i Polakach. Rekonensans ar-

chiwalny. Pod red. Wojciecha Materskiego i Andrzeja Paczkowskiego. – Warszawa: ISP PAN, 1996. – 161 s.; 27. Ocena wydarzeń grudniowych i wynikający z niej wnioski. (Materiały na VIII Plenum KC PZPR) // Wydarzenia grudniowe 1970 r. – AAN. – PZPR KC. – Sygn. 237 / XIX – 349 – S. 1–23; 28. Paczkowski A. Wojna polsko-jaruzelska. Stan wojenny w Polsce 13.XII.1981 – 21.VII.1983 / Paczkowski Andrzej. – Warszawa: Prószyński i S-ka SA, 2006. – 280 s.; 29. Stenogram VII plenum KC PZPR z 20 grudnia 1970 r. (fragment) // Tajne dokumenty Biura Politycznego. Grudzień 1970 / W opracowaniu Pawła Domańskiego. – Londyn: ANEKS, 1991. – S. 118–121; 30. Wojsko Polskie w Grudniu 1970 r. W świetle dokumentów operacyjnych // Wojskowy Przegląd Historyczny. – 1993. – № 4, paźd.-grud. – S. 235–252; 31. Wokół «mniejszego zła». Stan wojenny w Polsce. Materiały pokonferencyjne. Red. Paweł Piotrowski. – Wrocław: Oddział IPN – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu, 2010. – 280 s.

УДК: 32.019.51

РАДИКАЛЬНО-ТРАНСПАРЕНТНИЙ ПІДХІД У ПОЛІТИЧНІЙ ПР-КОМУНІКАЦІЇ

Розкрито суть радикальної транспарентності в системі політичної комунікації. Показані сучасні тенденції у відкритій демократії, пов'язані з розширенням можливостей доступу до інформації та реалізацією потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій у політиці. Розкрито аспекти масового співробітництва в організації політичної комунікації. Наведено приклади радикальної прозорості в реалізації конкретних проектів законодавчої, виконавчої та судової влади. Сформульовано напрями розвитку відкритої комунікації для подолання корупції.

Ключові слова: радикальна прозорість, Інтернет, інформаційно-комунікаційні технології, масове співробітництво

Із розвитком інтерактивних комунікаційних технологій виникають нові можливості для упровадження ефективних форм взаємодії влади й громадськості. Розширення застосування у взаємодії влади і громадськості принципів відкритого співробітництва вимагає нових організаційних підходів.

Політична комунікація досліджується у працях таких авторів як: Ю. Габермас, Б. Пріддат, А. Макінтош, Т. Джордан, Р. Грьонлунд, М. Гілберт, Дж. Осборн, Д. Шуровескі, М. Турншек – за рубежом; Д. Шидловський, А. Буданова, О. Зінчина, Ю. Сорока, А. Філатов, А. Старіш, О. Зернецька, В. Коляденко, М. Сомов, Н. Потураєв, М. Лациба – в Україні та ін. Проте найновіші моделі взаємодії з громадськістю на базі електронно-комунікаційних технологій ще потребують наукової розробки, особливо в аспекті відкритих моделей електронної участі. Метою цієї статті є аналіз підходів до організації політичної комунікації в умовах широкого застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Умови відкритої участі громадян у політиці були

Vladyslav Strutyns'kyi

The Peculiarities of the Post-War Development of the People's Republic of Poland within Social and Political Conflict in 1980-1981

The author examines the characteristic features of social and political conflicts, taking place in the People's Republic of Poland in 1956, 1968, 1970, 1976. Their influence on the formation of the new tactics of the opposition forces' fighting the policy of the Polish United Workers' Party is under study. The author analyzes the internal dynamics of worker strikes and students' protests, the specifics of demands to the government and conditions of formation of the driving forces of the social and political conflict in Poland in 1980-1981 that caused the formation of the independent self-governing trade union «Solidarity».

Key words: independent self-governing trade union «Solidarity», social and political conflict, opposition movement, the Polish United Workers' Party, social order of the Soviet type, civic society.

© Сергій Федонюк

(м. Луцьк)

вперше досліджені на початку 1960-х рр. Юргеном Габермасом (теорія «публічної сфери» («сфери відкритості»)[1]. У 1981 р., Габермас назвав політичний громадський дискурс однією з найбільш важливих концепцій демократії [12]. Демократія, таким чином, розуміється як особлива форма спілкування між громадянином і державою [13].

Пошук і використання ресурсів в умовах загального доступу до інформації та включення у систему інформаційної комунікації може здійснюватися із використанням можливостей масового співробітництва. Мережні технології уможливають залучення потенціалу, пов'язаного з користувачами Інтернет. Для означення такого підходу, коли ресурсні потреби виробника товарів (послуг) задовольняються засобами їх споживачів, вживається термін краудсорсинг (від англ. crowd – «натовп» і sourcing – «підбір ресурсів»), вперше запропонований Джефом Хауї у 2006 р. [15]. Дещо раніше Еріх фон Хіппель відмітив ефективність «інновацій з розрахунком на користувача», тобто принципу, за яким виробники покладаються на користувачів не тільки в питанні формулювання потреб, але й у визначенні виробів і удосконалень, які б задовольнили ці потреби [22]. Краудсорсинг – це спосіб використати потенціал широкого загалу, у розрахунку на передбачуване бажання споживачів безкоштовно або за невелику ціну поділитися своїми ідеями з компанією, виключно з цікавості побачити ці ідеї втіленими у виробництві. Виробники можуть поклагатися на споживачів не тільки в питанні формулювання потреб, але і у створенні продуктів і модифікацій, які б задовольнили ці потреби. В економіці такий підхід сьогодні є досить ефективним, насамперед у сфері розвитку продуктів (Сусуму Огава, Френк Піллер [18]). Також ресурси широкого загалу